

Слободан Антонић

Кинеско искуство компрадора данас*

Апстракт

Рад почиње описом историјских околности у којима је настао појам компрадора. Кина је средином 19. века полуколонија, у којој компрадорска буржоазија помаже странцима у експлоатацији домаћег тржишта, ресурса и радне снаге. У другом делу рада објашњава се појам „неформалне империје” и његов значај за анализу данашњих односа доминације и хегемоније у малим и неразвијеним земљама. У трећем делу представљен је појам „невзвичне колоније” и размотрена улога глобалне олигархије и компрадорске класе. У четвртом делу дат је преглед коришћења компрадорске концепције од стране друштвених научника у Србији. У закључку се, из светскосистемске перспективе, објашњава зашто је Кина успела не само да се ослободи компрадорства, већ и да се бори за статус најразвијеније привреде света. Из тога се извлаче извесне поуке и за Србију.

Кључне речи:

полуколонија, неформална империја, неформална колонија, компрадорска буржоазија, доминација, Србија

* Почетна и делимична верзија овог рада штампана је у недељнику *Печаш*, бр. 108, 2. априла 2010; друга, нешто допуњенија верзија објављена је на порталу НСПМ, 8. априла 2010, а прештампана у Антонић, 2011, стр. 13–19, односно у адаптираном облику интегрисана у Антонић, 2012б, стр. 56–64; ово је трећа, потпуно прерађена, поправљена, знатно проширена и актуализована верзија, урађена у оквиру пројекта бр. 179035, који се ради на Институту за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, уз новчану помоћ Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

ИСТОРИЈСКИ КОРЕНИ КОМПРАДОРСТВА

Компрадори су у 19. веку били Кинези који су помагали страним трговцима у освајању и експлоатацији кинеског тржишта. Али, злу репутацију компрадори су стекли првенствено зато што је главни артикал који су Кинезима препродавали био – опијум.

Наиме, у Кини је, почетком 19. века, држава надзирала трговину, а међународна размена била је допуштена једино преко луке Кантон. Зато су страним трговцима били нужни домаћи посредници – компрадори. Кључно место у трговини заузимао је опијум, а земља која је предњачила у продаји опијума Кини била је Британија. Она је у Кину извозила 1,4 милиона килограма опијума. Дрога се производила у британској Индији, где је монопол на њену куповину и даљу продају имала Британска источноиндијска компанија. Кина је званично забрањивала нарко-трговину. Али, компрадори су подмићивањем и везама у администрацији успевали да постигну да се ова забрана масовно крши. Због тога се, између 1821. и 1837, извоз дроге у Кину повећао пет пута, а два милиона Кинеза постали су нарко-зависници. Зато су компрадори у Кини и изашли на зао глас као „уништитељи нације” и „демони” (Мур, 2000, стр. 161).

Кинеска влада је схватила опасност од брзог ширења наркоманије и одлива сребрног новца. Стога је одлучила да обнови забрану трговине опијумом. То је, међутим, разгневило Британце. Они су решили да ратом једноставно натерају Кину да толерише трговину дрогом. Тако је дошло до „Првог опијумског рата” (1839–1842). Британија је у том рату победила и трговина опијумом могла је несметано да се настави. Ипак, продаја опијума још није била легализована. Британци су, стога, повели још један рат – „Други опијумски рат” (1856–1860). Пошто су победили и у овом рату, трговина наркотицима у Кини законски је дозвољена. Компрадори и Британци су, тако, могли слободно да продуже своју „трговину смрти”.

Овај чудовиштан случај послужио је марксистима да направе разлику између две врсте буржоазије у земљама које су предмет колонијалне експанзије. Једно је *национална буржоазија*, која развија домаћу индустрију и брани националне политичке, економске и културне интересе. Она је основни носилац борбе за независност и економску модернизацију земље. Насупрот њој стоји *компрадорска буржоазија*, која је помагач колонизатора и живи од продаје домаћих ресурса странцима или продаје стране робе на домаћем тржишту. Она је незаинтересована не само за развој домаће индустрије, већ и за било какву антиколонијалну борбу.

Први пут је разлику између националне и компрадорске буржоазије, колико сам успео да утврдим, направио Мао Цедунг 1926. године, у раду „Разматрање друштвених класа у Кини” (Мао Tse-tung, 1926; уп. Меена, 2021, р. 1; Li, 2018, рр. 1303–1304). У Кини је разликовао следеће класе: земљопоседнике, компрадорску буржоазију, националну буржоазију, ситну буржоазију, полутане (раднике-сељаци), пролетаријат и лумпенпролетаријат. Прве две класе биле су непријатељи револуције, а са осталима се могло склопити савезништво. Овакво гледиште ушло је у званични документ Коминтерне – „Тезе о револуционарном покрету у колонијалним и полуколонијалним земљама”, усвојеном на 6. конгресу 1928. (СИ, 1971, р. 538). Подела на компрадорску и националну буржоазију је, затим, доспела и у Велику совјетску енциклопедију (*Большая Советская Энциклопедия*, 1. издање, 1926–1947), као уобичајени начин објашњавања политичких дешавања у земљама Азије, а затим се учврстила и кроз дефинисање појмова (одреднице „компрадорская буржуазия” и „буржуазия”, 3. изд. ВСЕ 1969–1978).

Међу марксистичким теоретичарима, разлику између националне и компрадорске буржоазије користили су пре свих теоретичари „зависног развоја” (Dependency theory) Пол Баран (Paul Baran, 1957) и Андре Франк (Andre Frank, 1967; срп. прев. Франк, 1987). Међу структуралистичким марксистима појам компрадорске буржоазије усвојио је Никос Пуланцас (Nicos Poulantzas), дефинишући је као „фракцију (буржоаске – С. А.) класе чији су интереси конститутивно повезани са страним империјалистичким капиталом (...) и која је, стога, потпуно политички и идеолошки везана за страни капитал” (Poulantzas, 1973, р. 39). У Пуланцасовом виђењу, компрадори сами не поседују значајнија средства за производњу, већ свој део вишка вредности добијају преко странаца. Пуланцас је овај појам употребљавао и приликом анализе неких мање развијених европских друштава (Poulantzas, 1976). Занимљиво је да неки савремени аутори управо Никосу Пуланцасу погрешно приписују ауторство над овом разликом (Vliegthart and Overbeek, 2007, р. 182).

У облику „компрадорске елите”, овај појам данас користе и поједини социолози који пишу у марксистичко-веберијанској традицији, попут водећег канадског социолога за подручје социјалне стратификације, Валаса Клемента (Wallace Clement, 1983, р. 16). Он „компрадорску елиту” дефинише као „највише менаџере и директоре корпорацијских огранака који следе упутства и политику добијену од мултинационалних штабова” и налази да, међу канадском пословном елитом, припадника компрадорске елите има 24 посто (Clement, 1983, р. 39; Клемент користи пар „компрадорска-домаћа” елита: *comprador-indigenous elite*). У сличном значењу помиње се и „компрадорска класа” у једној анализи

савремене Кине (Но, 2013), или у неоколонијалним студијама (Iqbal, Arif, Jamil 2015).

ПОЛУКОЛОНИЈЕ И „НЕЗВАНИЧНА ИМПЕРИЈА”

Кинески марксиста Ванг Јанан (Wang Yanan, 1901–1969) кинеску компрадорску буржоазију видео је, међутим, не као колаборационистичку елиту својствену Кини, већ као део глобалне класне структуре који олакшава процес првобитне акумулације у глобалној капиталистичкој економији (Јанан, 1980 [1946]; према Osterhammel, 1986, pp. 296–297). Компрадор за Ванга није толико део колаборационистичке политичке елите, колико је економски актер неопходан глобалном (страном) капиталу у потчињавању и експлоатацији мање развијених подручја, и то не само на крају 19. и почетком 20. века, већ и кад год је на делу првобитна акумулација повезана с надмоћним страним капиталом (Karl, 2017). Земљопоседници, компрадори и корумпирана државна бирократија – то су типична три владајућа слоја деветнаестовековних „полуколонија”, попут Кине, Персије, Сијама или Османског царства (Osterhammel, 1986, p. 296).

Полуколонија је природно друштвено окружење компрадора. Лењин (Владимир Иљич Ленин, 1870–1924) је држао за полуколоније, почетком 20. века, готово све номинално независне земље Азије и Африке („Персија, Кина и Турска”; Ленин, 1951[1916]: 73). Сматрао је то „прелазним обликом” (Ленин, 1951, стр. 74): „Персија ... већ је скоро потпуно постала колонијом, а ... Кина и Турска ... то постају” (Ленин, 1951, стр. 73). Лењин одмах каже да се финансијски капитал у његово време толико осамосталио, да је постао „одлучујућа снага у свим економским и у свим међународним односима, тако да може да себи потчини, а стварно и подвргава, чак и оне државе које уживају потпуну политичку независност” (Ленин, 1951, стр. 74). Његов пример су оновремене јужноамеричке земље, попут Аргентине – која је зависна од британског капитала (Ленин, 1951, 78; уп. Winn, 1976). Али, сматра Лењин, ипак је класични колонијални статус најбоља средина за оплодњу финансијског капитала (Ленин, 1951, 74–75).

Међутим, Лењинов савременик Џон А. Хобсон (John Atkinson Hobson, 1858–1940) у својој класичној студији о империјализму проценио је да би привреда Кине, њени ресурси, тржиште и радна снага могли пасти под страну контролу без формалног губљења политичке незави-

ности (Hobson, 1902, pp. 325–330). Хобсон је веровао да империјализам наступа онда када не може више да се одржи или успостави монопол на неком тржишту (Hobson, 1902, p. 72), али Кина је довољно велика да у њој сасвим лепо може да функционише и олигопол. Полуколонијализам би у том смислу могао бити и *шрајније стање*, а не прелаз ка статусу колоније.

Ову концепцију полуколоније као успешног потчињавања неке формално независне земље даље су развили Џон Галагер (John Gallagher, 1919–1980) и Роналд Робинсон (Ronald Robinson, 1920–1999) у раду „Империјализам слободне трговине” (The Imperialism of Free Trade; Gallagher and Robinson, 1953; в. расправу о овој концепцији у Louis, ed., 1976). Слободнотрговачки империјализам, по овом становишту, користи разне притиске – укључив политичке и војне – да отвори тржиште неког мање развијеног друштва за оплодњу свог надмоћног индустријског, трговачког и финансијског капитала. Империјалне државе, затим, користе неформалне облике контроле како би осигурале несметану репродукцију капитала. Галагер и Робинсон ово називају *незваничним империјализмом* (informal imperialism; Gallagher and Robinson, 1953, p. 1). Он, за разлику од класичног, првенствено почива на израженој асиметричности политичке и економске снаге супериорне и инфериорне државе, као и на дипломатији, култури и, уопште, оним што бисмо данас назвали меком моћи (Winseck and Pike, 2007, p. 8).

Незванична империја, тако, влада ресурсима, тржиштем и радном снагом формално независне, али знатно слабије државе, обезбеђујући да економски интереси супериорне нације увек буду изнад интереса домаћег становништва. Неке земље, пре Првог светског рата, биле су дуго у овом статусу – Сијам, Персија, Занзибар, Османска Турска, Мароко (Gallagher and Robinson, 1953, p. 11). Друге пак, попут Индије, најпре су биле под влашћу незваничног империјализма, па званична колонија (Индија 1877–1947), па су после формалног стицања независности опет остале под доминацијом незваничног империјализма (Gallagher and Robinson, 1953, p. 7). За разлику од Лењина, Галагер и Робинсон, међутим, тврде да се капитал сасвим лепо плоди и у незваничном империјализму, а да је претварање афричких и азијских територија у формалне британске колоније било пре последица страха да ће их војно преузети нека друга, конкурентска империја, него учинак инхерентне економске нужности финансијског и другог капитала. У тој тачки они заправо следе Шумпетера (Joseph Alois Schumpeter, 1883–1950), који је чак налазио да агресивни империјализам смета капитализму, будући да су империјални ратови скупи, разорни, заустављају трговину и доносе револуције ако се заврше поразом (Schumpeter, 1966[1919],

pp. 69–73). Све што је капиталистима потребно је, пак, отворено тржиште (Schumpeter, 1966[1919], pp. 75–81), а освајање других земаља реликт је земљопоседничке аристократије која и почетком 20. века даје тон државној управи (Schumpeter, 1966[1919], pp. 92–94).

Појам незваничног империјализма прихваћен је у делу савремене литературе као погодан за означавање облика савремене политичке и економске хегемоније. То није обичан економски експанзионизам, већ код њега најчешће постоји *ефективна моћ крајње вешта* за многа кључна питања: од спољне и унутрашње политике, до економије – посебно за јавне финансије и банкарски сектор (Osterhammel, 1986, pp. 298–299). Код ове врсте економског империјализма или структуралног колонијализма главно средство застрашивања је претња политичким и економским санкцијама, а основна покретачка полуга је колаборација дела домаће економске и политичке елите, која је у интересној симбиози са странцима (Barton and Bennett, 2010, p. 67). Наравно, крајња батина је војна интервенција, која се ипак предузима тек местимично, како би се егземпларно пацификовала одметнута држава или пак ставила чизма у неко новоотворено подручје (Darwin, 1997, p. 614).

„НЕЗВАНИЧНА КОЛОНИЈА”

Ако је супериорна нација незванична империја, инфериорна нација, тако, постаје *незванична колонија* (informal colony; Winn, 1976, p. 126). Њихов однос увек је уговор неједнаких: на једној страни је партнер који је економски, војно, медијски и културно супериоран, а на другој вишеструко инфериоран уговарач. Отуда амбасадор супериорне нације често постаје прави незванични проконзул у подложничкој земљи (Osterhammel, 1986, p. 299). И док се у класичној колонији доминација остварује преко непосредне *управе*, у незваничној колонији господство се заснива на непосредном *утицају* (Barton, 2014, p. 16). Први облик подразумева видљиво присуство и чвршћу контролу, други значи лабавији надзор али је и комотнији због мање одговорности према домаћем становништву. Пошто утицај зависи не само од структуралних већ и од ситуационих чинилаца (не само од структура већ и од актера), он се временом може мењати – некад може расти, некад слабити. Раст утицаја незваничне империје води смањењу стварног суверенитета незваничне колоније, док опадање утицаја носи обнову и пораст подложникове суверености (Thompson, 2008, p. 233).

Субјекат утицаја првенствено је *елиџа*. Империјална елита тежи да доминантно утиче на регрутовање, вредности и понашање домаће елите, чак да обликује њен идентитет (Barton, 2014, р. 17). Ако у томе успе настаће *компрадорска елиџа*, која, заједно с елитом неформалне империје, чини *империјалну мрежу* (imperial network; Barton, 2014, р. 23). У 19. веку образована је светска империјална мрежа, у чијем средишту је била Британија (Ferguson, 2008; Barton, 2014). После Другог светског рата, међутим, на чело неформалне империје дошле су САД. Британија је, крајем 19. века, и званично постала колонијално царство: држала је четвртину светског копна, на ком је живело 444 милиона људи (Ferguson, 2008, р. 202). Данашње САД, пак, имају јачу неформалну империју од британске: „САД су данас знатно богатије у односу на остатак света него што је Британија икада била; британски удео у укупној светској производњи 1913. износио је 8%, док је тај удео 1998. за САД био 22%” (Ferguson, 2008, р. 314.).

Има мишљења да ће и САД, у страху од супарничких сила, такође поћи путем изградње класичног царства: „Попут САД данас, ни Британија није намеравала да влада четвртином светског копна. Њено царство је почело као мрежа поморских база и неформалних сфера утицаја, слично америчком 'царству' после 1945. године. Ипак, стварне или претпостављене претње њиховим трговачким интересима непрестано су изазивале Британце да праве кораке од неформалног ка формалном империјализму. Нико не може порећи величину данашње америчке незваничне империје – царства мултинационалних корпорација, холивудских филмова, па чак и ТВ еванђелиста. Не одговара ли то раном Британском царству монополистичких трговачких компанија и мисионара? Да ли је случајно што мапа која приказује главне америчке војне базе широм света изузетно личи на карту станица за снабдевање угљем британске краљевске морнарице, од пре сто година? Чак и данашња америчка спољна политика неодољиво подсећа на дипломатију Британског царства у време њеног викторијанског врхунца; тада су се проблеми на његовом ободу решавали кратким и оштрим 'хируршким резом'; једина разлика је у томе што данашње топовњаче лете” (Ferguson, 2008, рр. 314–315).

С друге пак стране, има мишљења и да је неформално царство облик доминације који сасвим одговара свету којим управља челична мрежа интегрисаних елита (Barton, 2014). Империјална и компрадорска елита стопљене су интересима и културом: за милионе амбициозних младића и девојака, са светске (полу)периферије, прикључење *мрежи* (imperial network; Barton, 2014, р. 23) значи улазак у канал *реалне вершикарне покретљивости* којим се најбрже и најсигурније долази до новца и моћи.

Такође, то је улазак и у свет *модерних вредности*, на чијем почетку је заједничко образовање на неком од вестернизованих приватних универзитета, у средини је рад за какву глобалну компанију или транснационалну (пара)политичку институцију, а на чијем крају се налази свима обећани хедонистички рај, с бескрајним журкама у вили с базеном, крстарењем јахтом по топлим морима и летом у шопинг личним авиончићем (Barton, 2014, pp. 1–29; 194–197). При том, по овом становишту, док је британска формална империја на врху била ексклузивна (аристократска) и моноетничка, ова незванична, америчка, суштински је инклузивна и плуралистичка (Barton, 2014, pp. 1–29; 194–197).

Овако зашећерена слика империјалне и компрадорске елите пре је део идеологије него критичког мишљења. Марксисти су ипак били у праву када су правили разлику између националне и компрадорске буржоазије, сматрајући прву прогресивном у развојном смислу. Док је национална буржоазија стварала домаћу индустрију и модерну радничку класу, а у политичком смислу имала и револуционарно-демократске потенцијале, компрадорска је конзервирала сировинско-аграрну структуру земље и била политички колаборант система империјалног капитализма. Једине земље изван Европе и Северне Америке које су успеле да изврше модернизацију (Јапан, „Тајван”, Јужна Кореја и Сингапур) биле су управо оне у којима је национална буржоазија, током политичких и културних борби, успела да надвлада компрадорску елиту (Антонић, 2003, стр. 59–73). Успешан улазак Кине у друштво најразвијенијих земаља, током протекле две деценије, такође је потврда ове тезе.

Јачање неформалне империје и структуралног колонијализма, крајем 20. века – али сада под именом „транзиције” и „глобализације” – актуелизовало је и критичку концепцију компрадорске елите (буржоазије). Компрадорска елита данас се види као главни агент глобалног капитала и његових политичких и идеолошких структура у земљама које припадају (полу)периферији светског капиталистичког система. Могла би се направити разлика између три слоја компрадора:

1. *компрадорска пословна и политичка елита*: чине је директори и менаџери страних пословних и других испостава – попут локалног директора Кока-коле или Сорос фондације (Sampson, 2002, p. 300; Eyal, Szleenyi, and Townsley, 1998; Holman, 2004); ту су и компрадорски делови политичке елите – министри и високи државни службеници – који омогућавају глобалном капиталу да преузме све главне домаће привредне ресурсе и незваничној империји да преузме управљање домаћом економијом и државом;
2. *компрадорска интелектуална елита*: чине је интелектуалци који некритички заступају неолибералну идеологију „нових, колонијалних

господара” (Wagley, 2010), одн. служе као консултанти или извршиоци пројеката социјалног инжењеринга, који се у име „глобализације” и „европеизације” (а заправо транснационалног капитала) спроводи у земљама транзиције; Eyal, Szelenyi and Townsley, 1997, p. 92; King, 2000);

3. *компрадорска буржоазија*: чине је стручњаци и службеници („беле” и „ружичасте крагне”) запослени у фирмама или организацијама којима управљају странци (Sampson, 2002, p. 300; Drahoкупil, 2008; Shields, 2004); ту су и власници капитала који су део империјалне мреже за паразитско исисавање сваког економског вишка с неке територије.

РАЗМАТРАЊА КОМПРАДОРСТВА У СРБИЈИ

У Србији су концепцију компрадорске елите (буржоазије), као део објашњења „транзиционих” феномена, први и најупорније користили социолог Вера Вратуша и економиста Јован Душанић.

Вратуша, као доследни марксиста, компрадорску концепцију аналитички употребљава већ готово четири деценије (Вратуша, 1983, стр. 164–165; 2007; 2010; 2012; 2013). Она указује на „стратегију планетарне владајуће класе транснационалне олигополистичке финансијске буржоазије да уз помоћ подмићене локалне компрадорске буржоазије” изврши „економску и војну *реколонизацију* друштва бившег реално постојећег социјализма” (Вратуша, 2010, стр. 76; моје истицање). Исто се дешава и у другим „колонијама и полуколонијама” (Вратуша, 2013, стр. 217). „Компрадорска буржоазија посредује у спровођењу пљачкашке приватизације и колонијално поробљавајуће распродаје стратешких система”, објашњава Вратуша, „за корумпирајућу провизију на приватном рачуну у иностраним банкама” (Вратуша, 2010, стр. 73; уп. Вратуша, 2012, стр. 235, 263).

Ова социолошкиња оцењује да се у Србији углавном „није формирала аутентична национална буржоазија која би била заинтересована за инвестирање у домаћу индустрију замене увоза, за одбрану националног тржишта и његово ширење кроз продор на страна тржишта” (Вратуша, 2010, стр. 73; уп. Вратуша, 2012, стр. 80, 267; Вратуша, 2013, стр. 218). Зато се може рећи да „владајућа класа у Србији” има „превасходно компрадорски карактер” (Вратуша, 2012, стр. 235; уп. *истио*, 267). Та класа је састављена „првенствено од делова високообразоване ситне буржоазије, делова побуржоажене технократске и бирократске фракције (некадашње – С. А.) колективно власничке класе, затим старих ситних

приватних власника и нових 'предузетника' који су постали крупни капиталисти, нарочито у области услуга и некретнина" (Вратуша, 2012, стр. 267; уп. Вратуша, 2013, стр. 217–218). „Компрадорска буржоазија је попут 'иџе колоне' спремна да помогне у гушењу отпора домаћег становништва реколонизацији, да посредује у јефтиној распродаји националног богатства које су произвеле претходне генерације и да уништава домаћу производњу путем неограниченог увоза робних вишкова из колонизаторских земаља" (Вратуша, 2013, стр. 218; моје истицање).

Реколонизација је „поновно, обновљено насилно одузимање економског, политичког, културног и војног суверенитета становништву бивших колонија и полуколонија”, али „и у појединим бившим друштвима самопрозваног социјализма” (Вратуша, 2013, стр. 219; уп. 221). Тамо где је притисак мањи „треба користити израз *полуколонизација*” (Вратуша, 2013, стр. 221). Ипак, „учавају се знаци опорављања националне буржоазије Русије и јачања националне буржоазије Латинске Америке (у Бразилу, Венецуели и Аргентини), те националне буржоазије Индије, Малезије и националне протобуржоазије Кине. Оне су успеле да преваладају над локалном компрадорском буржоазијом, спречиле су или зауставиле преузимање домаћих стратешких сектора привреде од стране банкарског картела (Вратуша, 2012, стр. 240). Од бивших социјалистичких земаља знатнију улогу национална буржоазија је одиграла и у Словенији, онемогућивши распродају ресурса странцима (Вратуша, 2012, стр. 256).

Јован Б. Душанић одмах после 5. октобра упозорио је да су економске реформе предвиђене за Србију примереније колонији него сувереној држави („Рецепт за колонијалне земље”, *Данас*, 30. октобар 2000). При том је подсетио на негативно кинеско искуство с компрадорима („Чувајмо се компрадора”, *Књижевне новине*, год. 52 [2001], бр. 1042). Већ у то време он се залагао да Србија „треба да избегне судбину великог броја малих и недовољно развијених земаља у којима је национални капитал увучен у службу међународних корпорација стварањем (домаће – С. А.) компрадорске елите која, зарад служења транснационалном капиталу, бива укључена у периферни слој светске олигархије” (Душанић, 2001; прештампано у Душанић, 2020/2, стр. 51–52)¹. У наредним

¹ Душанић се, иначе, жалио да му је редакција *Финансија: часописа за теорију и праксу финансија* цензурисала овај текст, избацивши четири од пет реченица у којима се користи реч „компрадори”; ту је Душанић упозоравао да се „унапред проналазе и припремају компрадори који би у погодном тренутку заузели кључна места у држави“ (прештампано у Душанић, 2020/2, стр. 53), да „њих разним средствима покушавају да доведу на одговорне државне функције и обезбеде им што дужи опстанак на власти” (Душанић, 2020/2, стр. 53), да њих намећу „независна” средства јавног

годинама Душанић је у научним и публицистичким радовима успешно користио компрадорску концепцију као основу за објашњење српске „транзиције”, омогућивши њено даље афирмисање у научној и широј јавности. Његов утицај, наиме, био је тим важнији што Душанић није био марксиста већ припадник критичке школе историјске економије (Антонић, 1995, стр. 60–74), чији је данас један од кључних представника Ерик С. Реинерт (Erik S. Reinert; Реинерт, 2006; 2010). Тиме је Душанић показао да компрадорску концепцију врло успешно могу да примењују и немарксистички теоретичари.

Душанић је указао и на специфичност новог колонијализма – *добровољности*. А у производњи тог привида од кључне важности били су управо компрадори. „Савремени (нео)колонијализам много је опаснији и перфиднији него класични. Сада више није неопходно да се изврши класична окупација – војничко заузимање територије. Довољно је на кључна места у малим и slabим државама инсталирати компрадорску квазиелиту. За разлику од класичног колонијализма, који је насилно наметан уз отпор становништва и локалних елита, данас политичка и финансијска квазиелита призива и моли да буде колонизована” (Душанић, 2020/2, стр. 9–10). „Чак за то и плаћају. Власти Србије странцима за сваког новозапосленог плаћају и по 10.000 евра, а локалне власти им бесплатно уступају опремљене локације” (Душанић, 2020/2, стр. 156).

Произвести компрадорске колаборанте је, штавише, јефтиније него што је некадашња војна окупација. „Довољно је добро платити само неколико стотина или неколико хиљада компрадора да би се из неразвијених земаља извучили огромни профити, а остала милионска већина домаћег становништва држала у сиромаштву. Чак није потребно да богати и моћни директно врбују и унапред плаћају компрадорску касту. Довољно је само да се та моћ демонстрира. И одмах се јављају компрадори који ће самоиницијативно радити онако како то богати и моћни желе и тако сопствени народ гурати у савремено ропство” (Душанић, 2020/1, стр. 106). И последице су погубније него пре. „Раније су колонијализатори о свом трошку градили инфраструктуру, фабрике и градове, па су иза себе (када су отерани) нешто и остављали; а сада, нови колонијализатори углавном само узимају и иза себе (када одлазе у уноснија подручја) остављају само пустош” (Душанић, 2020/2, стр. 156).

информисања у земљи, као и утицајни међународни кругови” (Душанић, 2020/2, стр. 54), те да је изузетно важно да на кључна места у Србији „дође аутентична национална елита са јасно артикулисаним националним интересима заснованим на истинском патриотизму, а не *комѣрадори* чији је првенствени циљ *да добро обаве задатке својих менџора* и преко тога дођу до личног богаћења” (Душанић, 2020/2, стр. 76; уп. стр. 49–50).

Наравно, „светска олигархија” (Душанић, 2020/1, стр. 92) логистички помаже доминацију компрадора у малим земљама, како би се „одржавали (тамошњи – С. А.) марионетски режими” (Душанић, 2020/2, стр. 106). Између осталог, „средства масовног информисања стављају се под контролу фактора ван земље и представљају својеврсну медијску машину за промоцију компрадора и сатанизацију истинске националне елите” (Душанић, 2020/2, стр. 71). У таквим приликама довољно је да странци дођу само за „саветнике”, и то на десетак кључних места у систему – све остало обавиће компрадори (Душанић, 2020/2, стр. 138). А када земља коначно падне под власт глобалне олигархије и домаћих компрадора њој практично више нема спаса – сиромаштво је њена трајна судбина (Душанић, 2020/2, стр. 192).

У Србији је од националних либерала, осим Душанића, компрадорску концепцију користио и Антонић у књигама *Вишијевска Србија* (2011) и *Лоша бесконачност* (2012). У првој књизи дат је основни историјско-теоријски оквир компрадорске концепције (Антонић, 2011, стр. 13–19), те с тог становишта изнета критика владајуће елите у Србији (Антонић, 2011, стр. 22), али и тадашње опозиције (која ће следеће године преузети власт)². У другој књизи, пак, у поглављу „Компрадорска и национална буржоазија: класна структура данашње Србије” (Антонић, 2012б, стр. 45–74), разрађује се „компрадорска парадигма” и њена примена на Србију. Развија се теоријско становиште по ком је класни положај места где се остварује *системска ренџа* заснован на *монополисању (џара) џржишне џонуде* (неорикардијанска концепција), а систем се види као *светски кайиџалистички*, с центром и (полу)периферијом (светскосистемска концепција).

Глобална олигархија и домаћи компрадори у *Лошој бесконачности* виде се као спратови једне те исте класне структуре која је успоставила системски монопол на глобалном и локалном тржишту (над ресурсима и радном снагом), као и у контроли државе, медија, масовне културе итд. Ова класна структура ужива системску ренту кроз експлоатацију локалног становништва, исисавајући расположиве економске вишкове с одређене територије. На основу тога у књизи се представља и детаљнија слика класне структуре Србије, с две осе стратификације (као у етнички подељеним друштвима): једна је доминантна, глобалистичко-компра-

² „Политички лидери опозиције не усуђују се да формулишу јасну друштвену алтернативу погубној спрези бриселске бирократије, транснационалних капиталиста и домаће компрадорске елите. Наша опозиција још увек остаје заробљеник неолибералних економских флоскула, идеологије империјалне глобализације и културне хегемоније Вашингтона и Брисела” (Антонић, 2011, стр. 267).

дорска, друга је периферна, национално-буржоаска (Антонић, 2012б, стр. 45–74).

И неколико лево оријентисаних друштвених научника у Србији прихватило је компрадорску концепцију. Социолог Љубиша Митровић оцењује да „глобалисти споља и компрадори изнутра разарају државни и народни суверенитет” (Митровић, 2013, стр. 696), те да „компрадорска псеудоелита, у служби крупног капитала и међународне финансијске аристократије” ствара „ненародне унутрашње режиме” који се „пре или касније претварају у марионетске слуге страних сила” (*исто*, 697). Тако је и у Србији, после 2000. године, „отворено инаугурисан капиталистички систем периферног типа с владавином тајкуна и компрадорске буржоазије” (Митровић, 2021, стр. 27; уп. стр. 33, 35). „Србија је у канцама страних корпорација и домаће компрадорске буржоазије” (Митровић, 2021, стр. 35–36; уп. стр. 38, 39, 40).

Политиколошкиња Марија Обрадовић у својој монографији о приватизацији у Србији указује на значај компрадорске буржоазије не само током аквизиције средстава за производњу у корист странаца, већ и као доцнијег заштитника страних интереса и њихове ефикасне групе за притисак (Обрадовић, 2016, стр. 96). Она сматра да се приватизација у целој Источној Европи „одвијала у интересу међународног финансијског капитала, националних комунистичких номенклатура и домаћих компрадорских буржоазија” (Обрадовић, 2016, стр. 129; уп. стр. 133), а да је у Србији „друштвени капитал као акумулирани вишак вредности прешао у руке нове компрадорске буржоазије и страног чиниоца” (Обрадовић, 2016, стр. 512).

Коначно, социолог Зоран Видојевић (1940–2020) оцењује да је „Србија од Запада добила статус колоније, за шта су одговорне и домаће компрадорске елите” (Видојевић, 2015, стр. 189; он користи и израз „компрадорска буржоазија”, Обрадовић, 2016, стр. 194). Тако је и у Србији настао систем чију суштину чини „колонијално-вазални положај, претежно пљачкашка приватизација и диктатура” (Обрадовић, 2016, стр. 190). Такав систем, мање-више, постоји у свим „земљама колонијално-периферног неолибералног капитализма”, у којима „глобализација, десуверенизација, колонизација и неолиберализам чине целину” (Видојевић, 2020, стр. 29–30). Иако овај аутор не користи концепт незваничне империје, он се с правом пита „да ли ће Кина у блиској будућности преузети светску улогу коју данас има Америка и шта би то значило за светску економску и политичку сцену”, односно „хоће ли то довести до бољег света, или ће се све збити као пука замена империја” (Видојевић, 2020, стр. 29).

ЗАКЉУЧАК: КИНЕСКО ИСКУСТВО ЈЕ ВАЖНО

Кинеско искуство показује како патриотска и модернизацијски опредељена политичка елита може да обезбеди брз и дуготрајан економски развој, кроз добру уклопљеност у светску привреду, али у корист најширих слојева домаћег становништва. Кина се, после Другог светског рата, ослободила свог полуколонијалног положаја, а с последњом деценијом 20. века започела је снажан економски успон право у центар светског капиталистичког система. С једне стране, на стогодишњицу оснивања Комунистичке партије Кине проглашена је победа над сиромаштвом – 770 милиона Кинеза више није испод границе сиромаштва (Танјуг, 2021). С друге, пак, стране, економисти кажу: „Није више питање да ли ће, него када ће Кина економски престићи Америку и постати прва економија света – 2028. године или раније, и какве ће то последице имати по глобални поредак” (Николић, 2021).

Зашто је Кина успела? Она је ваљано искористила како доба успона светске привреде (1989–2007) тако и доба њене рецесије (2008–2021). Волерстин (Immanuel Wallerstein, 1930–2019) сматра да је у доба експанзије једини начин промене положаја неке нације у светском капиталистичком систему „развој преко позива” (*development by invitation*; Wallerstein, 1979, pp. 80–81). То значи да се, у доба економског замаха светскосистемског центра, нека полупериферна земља може модернизовати уколико њена привреда буде интегрисана у срце система. То је, рецимо, био случај са Шкотском у позном 18. веку, или с Канадом, Аустралијом и Новим Зеландом на прелазу из 19. у 20. век (Wallerstein, 1979, p. 84, 86). Кина се на прелазу из 20. у 21. век потпуно отворила за улагање страног капитала у индустрију, па је велики део америчке индустријске производње, због ниже цене радне снаге, пребачен у Кину (Антонић, 2012а, стр. 42–43). Али, Кина је и самостално развијала властиту индустрију високе технологије, тако да није постала зависна од америчког капитала и тамошњег тржишта. Она је спремно дочекала светску економску кризу (2008), али и трговински рат са САД (2018), као и свеопшту кризу изазвану ковидом (2020).

Управо је ово право време када се и Кина може учланити у клуб најразвијенијих. Волерстин сматра да се баш у доба привредне осеке светског система за земље полупериферије отвара могућност коју Волерстин назива „улучење прилике” (*seizing the chance*; Wallerstein, 1979, pp. 77–79). У том раздобљу, наиме, долази до слабљења положаја земаља центра. Тада поједине земље из полупериферије, са довољно амбициозном

и предузимљивом националном елитом – попут Русије или Италије крајем 19. века, или Мексика и Бразила тридесетих година 20. века, могу покушати да се „агресивном акцијом државе” (Wallerstein, 1979, р. 77) пробију у клуб најразвијенијих (*исџо*). Њихов успех зависи првенствено од тога да ли ће њихове власти довољно времена водити државно усмеравану развојну политику (Wallerstein, 1979, р. 78). Успон Русије прекинуо је I светски рат, а онда и грађански рат (Wallerstein, 1979, р. 87). Али, управо у временима економске рецесије, у 17. веку, елизабетанска Енглеска ускочила је у центар, а исто се, у 19. веку, десило са САД и Немачком (Wallerstein, 1979, р. 83). „Сателити су успевали да се развију само онда када је у време ратова или економске депресије слабила доминација метропола”, делио је ово мишљење и Франк (Франк, 1987, стр. 218–219).³

Али, да би „улучење прилике” уопште било могуће неопходно је да постоји интелектуално самостална и модернизацијски агресивна национална елита. Основа идеја системских теоретичара, попут Барана (Baran, 1957) и Франка (Frank, 1972) и јесте да је управо државна економска политика кључна састојница привредног развоја земаља које су у процесу модернизације. Ако елите полупериферијских земаља прихвате развојну *laissez-faire* концепцију, тј. веровање да ће се развој, захваљујући деловању некакве „невидљиве руке”, догодити сам од себе, онда ће њихове земље заувек остати на полупериферији (или ће чак пасти на периферију) система. Ако, међутим, елите полупериферијских земаља крену активно да воде економску политику, директно унапређујући извозни и индустријски сектор привреде, тада ће своје земље довести у прилику да, у одговарајућој светскосистемској конјунктури, могу да изврше модернизацијски пробој ка центру.

Ако данас постоји светскосистемска конјунктура за „улучење прилике”, онда је други главни услов за успешну модернизацију постојање националне суверености и аутономне националне елите. Но, проблем је у томе што су многе земље полупериферије запоседнуте финансијски, имовински и политички, али и духовно. Оне најчешће немају изграђену елиту која би их могла повести у убрзану модернизацију. Њих не воде припадници одговорне политичке елите већ *комѣрадори*. Кина је свој проблем компрадорства решила пре седамдесетак година. Зато она данас

³ Пример који је Франк наводио јесте успешан развој неких латиноамеричких земаља између 1929. и 1950-их – као што су Аргентина, Чиле, Мексико, Бразил, Колумбија и Венецуела. Наиме, депресија из двадесетих и Други светски рат ослабили су капиталистички центар. Управо тада је, по Франку, у Латинској Америци дошло до „најбрже могуће независне индустријализације, почев од стицања независности 1840-их и 1850-их” (Frank, 1972, р. 76).

има великих изгледа не само да уђе у центар светског система, већ и да се бори за превласт у оквиру *незваничне империје*. САД је у последњој деценији 19. века економски прстигао Британију, а 1945. почео и политички да доминира светом. Хоће ли се слична смена на челу неформалног светског царства десити и у наредним годинама, у економском погледу 2028, а у политичком у пар деценија иза тога?

Ово кинеско искуство превладавања компрадорства и изузетно успешног развоја, нарочито у последња три десетлећа, веома је важно за Србију. Од Кине можемо да учимо шта значи посвећена и просвећена елита. Наравно, ту су и суштинске разлике: Кина је огромна земља, с унутрашњим тржиштем које је двеста пута веће од српског, и с више-деценијском доминацијом једне партије. Ипак, оно што је за нас значајно јесте механизам који унутар политичке елите онемогућава превагу личних (парцијалних) интереса над општим (рецимо, кроз коруптивно повезивање кинеских капиталиста с неком од фракција кинеске политичке елите). Очигледно, у политичкој елити Кине постоји ефикасна унутрашња (међу)контрола која то онемогућава. Али, како та контрола тачно делује, и у чему је тајна тако посвећене и просвећене кинеске елите, то треба да буде предмет наших даљих истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антонић, С. (2012а). *Ђаво, историја и феминизам: социолошке психологичке*. Крагујевац: Центар слободарских делатности; <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:5162/bdef:Content/download> (12.09.2021).
2. Антонић, С. (2012б). *Лоша бесконачност: прилози социологији српског друштва*. Београд: Службени гласник и Досије; <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:3996/bdef:Content/download> (12.09.2021).
3. Антонић, С. (2011). *Вишијевска Србија*. Београд: Чигоја штампа; <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:2782/bdef:Content/get> (19.09.2021).
4. Антонић, С. (2003). *Нација у сторујама прошлости: ослике о одрживости демократије у Србији*. Београд: Чигоја штампа; <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:3560/bdef:Content/download> (15.09.2021).
5. Антонић, С. (1995). *Изазови историјске социологије: теоријско-методолошки проблеми изучавања еволуције предграђанских друштва*. Београд: Институт за политичке студије; <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:2769/bdef:Content/get> (15.09.2021).

6. Видојевић, З. (2020). Неолиберализам не мора бити судбина. У: Јован Б. Душанић, *Економско шрокњижје*, књ. 3: *Књигом проишв кризе и блаѳородна Ѳосршања*, Београд: Филип Вишњић, 21–32.
7. Видојевић, З. (2015). *Порази и алтернативе: Ѳреишња Ѳустѳоши и ешѳика ошѳѳора*. Београд: Завод за уѳбенике.
8. Вратуша, В. (2013). Глобализација или реколонизација?, *Глобализација и десуверенизација*, ур. Владимир Вулетић, Јован Ѓирић и Урош Шуваковић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини; Београд: Српско социолошко друштво и Институт за упоредно право, Београд: Филип Вишњић, 215–238; https://iur.rs/wp-content/uploads/2021/01/2013-Globalizacija_i_desuverenizacija_OK.pdf (15.09.2021).
9. Вратуша, В. (2012). *Транзиција – одакле и куда?*, Београд: Чигѳја штампа и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду; <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:3715/bdef:Content/download> (05.10.2021).
10. Вратуша, В. (2010). Елите у постсоцијализму, или компрадорска буржоазија у процесу рестаурације периферног капитализма?, *Национални инѳерес – часѳпис за национална и државна ѳишњања*, год. 6, бр. 3, 51–80; <https://www.ips.ac.rs/wp-content/uploads/2018/06/9-2.pdf> (06.10.2021).
11. Вратуша, В. (2007). „Компрадорска буржоазија”, одредница у: *Социолошки речник*, ур. Аљѳша Мимица и Марија Богдановић, Београд: Завод за уѳбенике, 248–9.
12. Вратуша, В. (1983). „Стратегије развоја земаља у развоју и класни интереси”, *Истраживање и ѳланирање грушѳивених ѳромена и развоја*, ур. Миодраг Ранковић, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, 158–184.
13. Душанић, Ј. Б. (2020/1). *Економско шрокњижје*, књ. 1: *Економија ѳосѳмогерне и неолиберализам*. Београд: Филип Вишњић.
14. Душанић, Ј. Б. (2020/2). *Економско шрокњижје*, књ. 2: *Бећарска економија и Вашингѳтонски доѳвор*. Београд: Филип Вишњић.
15. Душанић, Ј. Б. (2020/3). *Економско шрокњижје*, књ. 3: *Књигом проишв кризе и блаѳородна Ѳосршања*. Београд: Филип Вишњић.
16. Душанић, Ј. Б. (2001). „Југословенска привреда на почетку трећег миленијума”, *Финансије: часѳпис за шеорију и ѳраксу финансија*, год. 56, бр. 1/2, 7–20, Београд.
17. Јанан, В. (1980). *Стѳудије о ѳолуфеудално-ѳолуколонијалној економској формацији у Кини* (на кинеском), Пекинг, 1. изд. 1946; нав. према Osterhammel, 1986, 312.
18. Ленин, В. И. (1951). *Имѳериализм, как высшая стѳадија кайѳишализма* (написано јануар–јун 1916). Москва: Государственное издатель-

- ство политической литературы (репринт); https://drive.google.com/file/d/1NE4lJpuWLYD3jXcH8uRjасmHCsF_H5-z/view (06.10.2021).
19. Митровић, Љ. (2021). Између либерално-демократске револуције и неоконзервативне рестаурације: социолошке и геополитичке маргиналије о 5. октобру – Србија заглављена између зависне модернизације и рестаурације периферног капитализма. *Национални интерес: часопис за национална и државна питања*, Институт за политичке студије у Београду, год. XVII, Vol. 40, бр. 1, 23–43; <https://www.ips.ac.rs/wp-content/uploads/2021/05/Ni-40-1.pdf> (06.10.2021).
 20. Митровић, Љ. (2013). Импликације процеса глобализације на детериторијализацију државног суверенитета и метаморфозу културног идентитета. *Глобализација и десуверенизација*, ур. Владимир Вулетић, Јован Ђирић и Урош Шуваковић. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини; Београд: Српско социолошко друштво и Институт за упоредно право, 683–700; http://iup.rs/wp-content/uploads/2021/01/2013-Globalizacija_i_desuverenizacija_OK.pdf (07.10.2021).
 21. Мур, Б. (2000). *Друштвени корени диктатуре и демократије*. Београд: Филип Вишњић.
 22. Николић, Г. (2021). Ко је светска економска сила број 1: да ли је Кина већ прстигла Америку?, *РТС*, 13. фебруар 2021; <https://www.rts.rs/page/oko/ci/story/3226/ekonomija/4253670/uspon-kineske-ekonomije.html> (07.10.2021).
 23. Обрадовић, М. (2016). *Хроника транзицијског тробља: приватизација друштвеног капитала у Србији 1989–2012. – економско-историјска анализа*. Београд: Нова српска политичка мисао и Институт за новију историју Србије.
 24. Реинерт, Е. С. (2010). *Свињани хаос: економија у доба вукова*, превео са норвешког Иван Рајић. Београд: Чигоја штампа.
 25. Реинерт, Е. С. (2006). *Глобална економија: како су бојати постојали бојати и зашто сиромашни постојају сиромашнији*. Београд: Чигоја штампа.
 26. Танјуг (2021). Кина се ослободила сиромаштва: председник Си Ђипинг прогласио победу, *Вечерње новости*, 25. фебруар 2021; <https://www.novosti.rs/c/planeta/svet/968764/kina-oslobodila-siromastva-predsednik-djiping-proglasio-pobedu> (07.10.2021).
 27. Франк, А. Г. (1987). Капитализам и неразвијеност у Латинској Америци, *Светски капиталистички систем*, ур. Душан Пирец и Миомир Јакшић, 209–224. Београд: Економика.
 28. Baran, P. (1957). *The Political Economy of Growth*. New York: Monthly Review Press.

29. Barton, G. A. (2014). *Informal Empire and the Rise of One World Culture*. New York: Palgrave Macmillan; <http://skr.rs/znmc> (07.10.2021).
30. Barton, G. A. and Brett M. Bennett (2010). Forestry as Foreign Policy: Anglo-Siamese Relations and the Origins of Britain's Informal Empire in the Teak Forests of Northern Siam, 1883–1925, *Itinerario: Journal of Imperial and Global Interactions*, Vol. 34, Issue 2, August 2010, 65–86.
31. CI (1971). *Communist International: Documents (1919–1943)*, Vol. II (1923–1928), ed. J. Degras. London: Frank Cass and Co.
32. Clement, W. (1983). *Class, Power and Property: Essays on Canadian Society*. Agincourt: Methuen Publications.
33. Darwin, J. (1997). Imperialism and the Victorians: The Dynamics of Territorial Expansion. *English Historical Review*, 112 (447): 614–42.
34. Drahekoupil, J. (2008). *Globalization and the state in Central and Eastern Europe: The Politics of Foreign Direct Investmen*. London: Routledge.
35. Eyal, G., I. Szleenyi, and E. Townsley (1998). *Making capitalism without capitalists: Class formation and elite struggles in post-communist Central Europe*. London and New York: Verso.
36. Eyal, Gil, Ivan Szelenyi and Eleanor Townsley (1997). The Theory of Post-Communist Managerialism: Elites and Classes in the Post-Communist Transformation. *New Left Review*, No. 222 (March), 60–92.
37. Ferguson, N. (2008). *Empire: the rise and demise of the British world order and the lessons for global power*. London: Allen Lane; <http://skr.rs/znGc> (07.10.2021).
38. Frank, A. G. (1972). *Lumpen-bourgeoisie, Lumpen-development: Dependence, Class, and Politics in Latin America*. New York: Monthly Review Press.
39. Frank, A. G. (1967). *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review Press.
40. Gallagher, J. and Robinson, R. (1953). The Imperialism of Free Trade, *The Economic History Review*, New Series, Vol. 6, No. 1, 1–15; https://moodle2.units.it/pluginfile.php/174112/mod_resource/content/2/Gallagher-Robinson_Imperialism_of_Free_Trade_EHR_1953.pdf (07.10.2021).
41. Ho, Wing-Chung (2013). The New 'Comprador Class': the re-emergence of bureaucratic capitalists in post-Deng China, *Journal of Contemporary China*, Vol. 22, No. 83, pp. 812–827; <http://skr.rs/zsWY> (07.10.2021).
42. Hobson, J. A. (1902). *Imperialism: A Study*. London: James Pott & Co, 1902; http://files.libertyfund.org/files/127/0052_Bk.pdf (07.10.2021).
43. Holman, O. (2004). Integrating Peripheral Europe: The Different Roads to 'Security and Stability' in Southern and Central Europe, *Journal of International Relations and Development* 7 (2), pp. 208–236.

44. Iqbal, M. A., Shahbaz, M. A. and Jamil, A. (2015). An analysis of the role of comprador class: A neo-colonial study of a case of exploding mangoes by Hanif, *British Journal of English Linguistics*, Vol. 3, No. 2, pp. 6–12; <https://www.eajournals.org/wp-content/uploads/An-Analysis-of-the-Role-of-Comprador-Class-A-Neo-Colonial-Study-of-a-Case-of-Exploding-Mangoes-by-Hanif.pdf> (07.10.2021).
45. Karl, R. E. (2017). Compradors: The mediating middle of capitalism in twentieth-century China and the world 1. *East-Asian Marxisms and Their Trajectories*, ed. Joyce C. H. Liu, Viren Murthy, London: Routledge, pp. 119–136.
46. King, L. P. (2000). *The Basic Features of Postcommunist Capitalism in Eastern Europe: Firms in Hungary, The Czech Republic, and Slovakia*. New York: Praeger.
47. Li, S. (2018). Mao Zedong's Class Analysis Method and Its Contemporary Value, *Proceedings of the 2018 8th International Conference on Management, Education and Information (MEICI 2018)*, Atlantis Press, pp. 1303–1307; <https://www.atlantis-press.com/article/55910237.pdf> (07.10.2021).
48. Louis, R., ed. (1976). *Imperialism. The Robinson and Gallagher Controversy*. New York, London: New Viewpoints.
49. Tse-tung, M. (1926). *Analysis of the Classes in Chinese Society, Selected Works of Mao Tse-tung*; https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-1/mswv1_1.htm (07.10.2021).
50. Meena, Y. (2021). Mao Xuedong's Class Analysis in China (February 13, 2021), SSRN (*Social Science Research Network*); https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3841505_code4687883.pdf?abstractid=3836637&mirid=1 (07.10.2021).
51. Osterhammel, J. (1986). Semi-Colonialism and Informal Empire in Twentieth-Century China: Towards a Framework of Analysis. In: Wolfgang J. Mommsen et al. (ed.), *Imperialism and After: continuities and discontinuities*. London: Allen & Unwin, pp. 290–314; <https://d-nb.info/1104172399/34> (08.10.2021).
52. Poulantzas, N. (1976). *The Crisis of the Dictatorships: Portugal, Greece, Spain*. London: New Left Books.
53. Poulantzas, N. (1973). *On Social Classes*, *New Left Review*, No. 78 (March-April), pp. 27–54.
54. Sampson, S. (2002). Beyond Transition: rethinking elite configurations in the Balkans. In: C. M. Hann (ed.), *Postsocialism: Ideals, ideologies and practices in Eurasia*. London: Routledge, pp. 297–316.
55. Schumpeter, J. A. (1966). "The Sociology of Imperialisms". In: Schumpeter, J. A., *Imperialism and Social Classes: two essays. (Zur Soziologie der Imperialismen, Tübingen: Mohr 1919)*. Introduction by Bert Hoselitz, translated by Heinz Norden, Cleveland, New York: World publishing Co, Meridian books, pp.

- 3–100; https://cdn.mises.org/Imperialism%20and%20Social%20Classes_2.pdf (08.10.2021).
56. Shields, S. (2004). Global restructuring and the Polish state: Transition, transformation, or transnationalisation?, *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 1, pp. 132–54.
57. Thompson, A. (2008). 'Afterword: Informal Empire: Past, Present and Future'. In: Matthew Brown (ed.), *Informal Empire in Latin America: Culture, Commerce and Capital*, Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 229–42.
58. Vliegthart, A. and Overbeek, H. (2007). Corporate governance regulation in East Central Europe: the role of transnational forces. In: Henk Overbeek (ed.), *The Transnational Politics of Corporate Governance Regulation*, Bastiaan van Apeldoorn and Andreas Nölke, London: Routledge, pp. 177–198.
59. Wagley, M. P. (2010). Comprador intelligentsia A disease in higher education, *The Himalayan Times*, 18. 03. 2010; <https://thehimalayantimes.com/opinion/comprador-intelligentsia-a-disease-in-higher-education> (08.10.2021).
60. Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press; <http://skr.rs/zn0S> (07.10.2021).
61. Winn, P. (1976). British informal empire in Uruguay in the nineteenth century, *Past and Present*, Vol. 73, No. 1, pp. 100–126.
62. Winseck, D. R. and Pike, R. M. (2007). *Communication and Empire: Media, Markets, and Globalization, 1860–1930*. Durham, NC, and London: Duke University Press.

Slobodan Antonić

CHINESE COMPRADORS FROM TODAY'S PERSPECTIVE

Abstract

The paper begins by describing the historical circumstances that led to the emergence of compradors. Mid-19th century China was a semi-colony, whose comprador bourgeoisie helped foreigners exploit the domestic market, resources and workforce. The second part of the paper explains the term 'informal empire' and its significance for interpreting the relations of dominance and hegemony in small and underdeveloped countries today. The third section presents the concept of 'informal colony' and considers the role of global oligarchy and the comprador class. The fourth part provides an overview of how social scientists in Serbia use the concept of compradors. In the conclusion, the author adopts a global perspective in explaining why China has not only managed to dispose of compradors, but

has also become a contender for the title of the world's most developed economy. The author then draws some lessons for Serbia.

Keywords:

semi-colony, informal empire, informal colony, comprador bourgeoisie, domination, Serbia.